

Кифенко А.М.

аспірант

Київського університету імені Бориса Грінченка,

викладач

Університетського коледжу Київського університету імені Бориса Грінченка

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-СЛУХОВОЇ АКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В НАВЧАЛЬНОМУ ХОРОВОМУ КОЛЕКТИВІ

У статті розглянуто педагогічні умови формування музично-слухової активності майбутніх учителів музичного мистецтва в навчальному хоровому колективі, а саме: розвиток емоційно-вольової саморегуляції, формування вокальних навичок в умовах акустичних та психофізіологічних закономірностей хорового співу, поетапне формування музично-слухової активності від розгорнутих зовнішньо виражених художньо-аналітичних прийомів до згорнутої усвідомленої орієнтуючо-контролюючої діяльності.

Ключові слова: музично-слухова активність, вокальні навички, навчальний хоровий колектив, майбутній учитель музичного мистецтва.

В статье рассмотрены педагогические условия формирования музыкально-слуховой активности будущих учителей музыкального искусства в учебном хоровом коллективе, а именно: развитие эмоционально-волевой саморегуляции, формирования вокальных навыков в условиях акустических и психофизиологических закономерностей хорового пения, поэтапное формирование музыкально-слуховой активности от развернутых внешне выраженных художественно-аналитических приемов к свернутой осознанной ориентирующей контролирующей деятельности.

Ключевые слова: музыкально-слуховая активность, вокальные навыки, учебный хоровой коллектив, будущий учитель музыкального искусства.

The article reviews the conditions of forming music and aural activity of prospective teachers of music art in a training choir group, namely: development of emotional and volitional self-regulation, forming vocal skills under acoustic and psycho-physiological regularities of choir singing, step-by-step forming music and aural activity starting from extensive explicit artistic-analytical techniques to compressed conscious regulating and controlling activity.

Key words: music and aural activity, vocal skills, training choir group, prospective teacher of music art.

Постановка проблеми. У процесі фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва формування музично-слухової активності має сприяти вирішенню важливого питання – професійного розвитку майбутнього вчителя музичного мистецтва, який здатен творчо розв'язувати професійні завдання, що ставлять перед ним реалії сучасної освіти. Музично-слухова активність є одним із засобів регулювання слухацької, виконавської та творчої музичної діяльності особистості. Питання формування музично-слухової активності у майбутніх учителів музичного мистецтва в навчальному хоровому колективі є одним із першочергових в музичній педагогіці, оскільки у безпосередньому виконавсько-

му процесі музично-слухова активність виступає основою усвідомленої зосередженості уваги на художньо-сміслових елементах хорового твору, детермінує творче осягнення його художньо-образного змісту й формування художньо-інтерпретаційної версії виконання, забезпечує пошук художньо-доцільних засобів виконавського втілення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання вокально-хорової підготовки студентів педагогічних спеціальностей є предметом наукового розгляду ряду сучасних науковців М. Єгорова, Г. Єржемського, А. Козир, Ш. Мюнш, В. Нікешина, К. Ольхова, О. Петеліна, Т. Пляченко, Т. Смірнова, Т. Стратан, Г. Струве, Л. Ятло та ін. У галузі

музичної педагогіки основні положення розкривають Е. Абдулін, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Ростовський, А. Щербакова, О. Щолокова.

Проблему формування музично-слухової активності висвітлюють у своїх працях Л. Венгрус, О. Гуляєва, О. Зелеченок, С. Сливко, І. Стулов, О. Малахова та ін..

Мега статті – висвітлення педагогічних умов формування музично-слухової активності майбутніх учителів музичного мистецтва в навчальному хоровому колективі.

Виклад основного матеріалу. Формування музично-слухової активності майбутніх вчителів музичного мистецтва на заняттях навчального хорового колективу педагогічних вузів має стати цілеспрямованим і педагогічно керованим процесом. Проведений аналіз педагогічних досліджень та власні спостереження за навчальним процесом дали підстави припустити, що формування музично-слухової активності майбутніх учителів музичного мистецтва на заняттях навчального хорового колективу забезпечиться за наступних педагогічних умов: розвиток емоційно-вольової саморегуляції; формування вокальних навичок в умовах акустичних та психофізіологічних закономірностей хорового співу; поетапне формування музично-слухової активності від розгорнутих зовнішньо виражених художньо-аналітичних прийомів до згорнутої усвідомленої орієнтуючо-контролюючої діяльності.

Розглянемо їх докладніше. Феномен «Саморегуляція» є предметом дослідження різних наукових областей (філософії, психології, медицини, фізіології та ін.), спрямованих на розкриття людських ресурсів, пов'язаних з самопізнанням і формуванням цілісності, індивідуальності й самобутності особистості. У психології питання саморегуляції розглядаються у зв'язку з суб'єктно-діяльнісним підходом (П.К. Анохин, А.Н. Леонтьев, С.Л. Рубінштейн та ін.) при вивченні якого визначальною стає регульована людиною діяльність і психічна суб'єктна активність.

К. Вазіної визначає алгоритм саморегуляції так:

– прийом зовнішнього подразника, переклад його у відповідний нервовий імпульс;

– передача його в кору головного мозку (відповідний центр);

– реагування організму на зовні-внутрішню дію (рефлекс) [1, с. 162].

Л. Єрмолаєва-Томіна, визначає структуру вольової саморегуляції і механізми її формування за наступними показниками:

– наявності усвідомленої мети;

– регуляції рухів, дій і діяльності для досягнення її результатів;

– знаходження способів подолання зовнішніх і внутрішніх перешкод, що заважають здійсненню поставленої мети.

В вокально-хоровій діяльності, саморегуляція виступає як організація регулятивних і корекційних дій учасника хорового колективу. Дослідники Н. Круглова та Г. Пригін в процесі експериментальної роботи встановили, що при саморегуляції окремі здібності сфери психіки проявляють себе в системній взаємодії і взаємообумовленості, а індивідуально-типологічні властивості саморегуляції впливають на організацію спільної діяльності групи.

На підставі опису провідними вченими і науковими діячами дослідження механізмів, структури і алгоритмів саморегуляції, нами був позначений алгоритм музично-виконавських дій співаків у вокально-хоровій, що включає:

– усвідомлення студентом мети

виконання як еталону звучання;

– академічне виконання хорової партії своєї групи;

– самоаналіз виконавських дій;

– застосування при необхідності корекції виконавських дій.

Цей алгоритм багато в чому допоміг студенту в усвідомленні себе, як «суб'єкта діяльності» для подальшого свідомого застосування емоційно-вольової саморегуляції в вокально-хоровому процесі.

В. Ємельянов, акцентує увагу на принципі саморегуляції усієї голософормуючої системи, при якій створюються оптимальні умови для «стартових механізмів співацької саморегуляції» [2, с. 48].

Є. Зелеченок, в своїх дослідженнях питання регуляції, пов'язує з формуванням у студентів стресостійкості. Вчена визначає

спеціально організовану вокально-хорову діяльність як одну з ефективних варіантів психологічної підтримки студентів в учбовій діяльності, яка сприяє емоційній розрядці і регулюванню емоційного стану [4, с. 60].

Вирішальну роль в цілеспрямованому розвитку музично-слухової активності в навчальному хоровому колективі відіграє формування резонансних відчуттів в хорових співаків.

У навчальному хоровому колективі проблема резонансу не менш важлива, ніж в сольному виконанні, що має ряд специфічних особливостей. Відмітимо дві з них.

Перша особливість – в тому, що співакові в хорі важливо не лише забезпечити резонансне звучання власного голосу, але й погоджувати його із звучанням інших голосів. При цьому, як показали дослідження Ю. Кузнецова, хоро-ший ансамбль хорового звучання, наприклад унісону, досягається не лише синхронізацією основного тону голосу хористів, але й їх обертонового складу [5]. За висновками дослідження Ю. Кузнецова, обертонний склад співацького голосу не є строго гармонійним, а являється квазігармонійним. Це відбувається в результаті відхилення практично будь-якого з обертонів голосу від ідеального гармонійного положення (за критерієм відношення частоти цього обертону до частоти основного тону) у бік підвищення або пониження. При цьому, це відхилення відбувається не випадково, а підпорядковується експресивним намірам співака; обертони займають певне частотне положення в спектрі голосу при вираженні різних емоцій (радість, печаль, гнів, страх), нахилів ладів (мінор, мажор) та ін. Тому в хоровому співі урівноважений ансамбль досягається далеко не просто, він залежить від звуковисотного збігу не лише основних тонів голосу окремих співаків, але й обертонів загального звучання голосів в ансамблі, тобто обумовлюється своєрідним резонансом обертонового складу всіх голосів учасників хорового колективу.

Друга найважливіша особливість резонансного співу в хорі – це проблема контролю власного голосу (самоконтролю). Вона виникає внаслідок маскування голосу голосами інших співаків, внаслідок чого роль внутрішніх

відчуттів співаком власного процесу голосоутворення (вокального слуху) істотно зростає. Найважливішими механізмами самоконтролю являються:

- орієнтація свідомості (і підсвідомість) співака на вібраційні відчуття, що відбивають активність резонаторів;

- особлива організація співацького дихання, з обов'язковою участю діафрагми і з паралельною ліквідацією непотрібних м'язових рухів і напруги;

- широке використання психологічних, емоційно-образних і метафоричних уявлень про роботу голосового апарату співака (умовно назовемо цей метод «як – ніби») з метою максимальної активізації резонаторів і оптимізації дихальних процесів.

Хоровим співакам особливо важливо опанувати ефективні прийоми контролю за голосоутворенням, особливо за якістю тембру. Цим вимогам відповідає самоконтроль резонатора, який ґрунтується на своєрідних вібраційних відчуттях в областях резонування. Формування навички вібраційного самоконтролю резонаторів базується на спеціально розроблених вправах, що концентрують увагу співаків на цих відчуттях і посилюють їх. Ефективними є тактильні прийоми, фонетичний метод, а також емоційно-образна термінологія.

Третьою педагогічною умовою ми визначили поетапне формування музично-слухової активності від розгорнутих зовнішньо виражених художньо-аналітичних прийомів до згорнутої усвідомленої орієнтуючо-контролюючої діяльності.

У процесі художнього осягнення переважають дії орієнтуючо-контролюючого складу, основними з яких є розпізнання художньо-сміслових елементів хорового твору як ключових орієнтирів для слухової зосередженості; контроль повноти охоплення художньо-інтонаційних елементів у художній цілісності твору. У процесі музично-виконавського втілення ключовими є дії контролюючо-коригуючого складу: контроль відповідності використаних засобів виконавської виразності художній доцільності; контроль технічної досконалості художньо-виконавського втілення; корекція безпосереднього вокального виконання.

Важливу роль у цілісному вокально-хоровому процесі, відіграють художньо-інтонаційні дії контролю. Контроль вокально-технічної довершеності музично-виконавського втілення є актуальним при відпрацюванні технічно-виконавських прийомів, досягненні слухо-рухової скоординованості, майстерності й легкості вокально-хорової техніки. Необхідними складовими контролю вокально-технічної досконалості виконавського втілення є оцінювання вокального виконання за технічно-виконавськими параметрами, фіксація технічно-інтонаційних недоліків, з'ясування причини їх виникнення та пошук ефективних способів подолання.

Контроль виступає лейтмотивом всього вокально-хорового процесу, а відтак, основою орієнтуючо-контролюючої дії, яка становить його сутність, та виступає предметом ціле-спрямованого формування.

Наступний етап передбачає поступове переведення дій контролю з розгорнутої матеріалізованої форми в згорнуту ідеальну. Акцент робиться на ключових діях контролю, а операційний склад дій відходить на другий план і виконується подумки. Здійснення узагальнень, виконання контролю «по пам'яті» стають підґрунтям скорочення, згортання контролю, що економить час його реалізації.

Вербалізація набуває ситуативного характеру і є актуальною при допущенні помилок у формуванні контролю [4, с. 94].

Для формування орієнтуючо-контролюючої діяльності учасника навчального хорового колективу можна виділити три основні етапи:

- формування компонентно-операційної основи вокально-виконавських дій цілісної орієнтуючо-контролюючої діяльності;
- кероване скорочення дій орієнтуючо-контролюючої діяльності та переведення їх у внутрішньо-мисленнєву форму;
- адаптація згорнутої усвідомленої орієнтуючо-контролюючої діяльності до умов, що змінюються.

Висновки. Активізація вокально-хорової діяльності студентів начального хорового колективу є важливим завданням сучасної педагогічної освіти. Адже саме творча діяльність найбільшою мірою сприяє професійному й особистісному становленню майбутніх учителів, їх саморозвитку і самореалізації. Тому система мистецько-педагогічної освіти потребує подальшого удосконалення, пошуків нових форм організації навчально-виховного процесу, організації самостійної творчої роботи студентів, системи дистанційної освіти, роботи з обдарованими студентами за індивідуальними програмами тощо

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Вазина, К.Я. Саморазвитие человека как духовно-природный феномен [Текст] / К.Я. Вазина. – М.: «Владос». – 2006. – 295 с.
2. Емельянов, В. В. Развитие голоса. Координация и тренинг [Текст] / В. В. Емельянов. Серия Мир медицины. – СПб.: Лань, 2000. – 192 с.
3. Ермолаева-Томина Л. Б. Психология художественного творчества / Л. Б. Ермолаева-Томина. – М.: Академический проект: Культура, 2000. – 30 с.
4. Зеличенко, Е. В. Формирование стрессоустойчивости учащихся в процессе занятий вокально-хоровой деятельностью (на материале обучения в педагогических вузах) [Текст]: автореф дисс....канд. пед. наук / Е. В. Зеличенко. – Москва, 2012.
5. Морозов, Кузнецов, 1994; Морозов, Кузнецов, 1999; Morozov, 1996; Морозов, 1999; Кузнецов, 1996.

